

EL RINCÓN DE LA CRÍTICA

RICARDO MUÑOZ SUAY, DISSIDENT I SEDUCTOR¹

Emilio SOLER

Universitat d'Alacant

Vaig conèixer personalment Ricardo Muñoz Suay cap al 1983 amb motiu d'una Mostra de Cinema del Mediterrani de la qual ell era vicedirector. Vicent Garcés, regidor socialista de l'Ajuntament de València m'havia convidat a formar part del jurat del certamen cinematogràfic, del qual també eren membres Juan Marsé i Ricardo, entre uns altres. Des d'un principi, em va enlluernar el seu poder de seducció, especialment quan parlava de cinema, de les seues experiències cinematogràfiques, dels seus amors amb algunes de les estrelles rutilants del cinema italià de feia unes dècades i per les quals jo havia sentit un enamorament precoç, de quan les meues sessions de dues pel·lícules en els cinemes del meu barri, de la seua amistat amb Buñuel i tants altres monstres cinematogràfics, de la seua primera trobada amb Federico Fellini, del seu paper en la maleïda Guerra Civil espanyola, del seu pas pel camp d'Albatera i de com va aconseguir eludir la vigilància i, fent-se passar per un xiquet que hi havia anat de visita, escapar a la seua València natal. I allí, a la capital del Túria, com va caminar d'home talp durant uns quants anys a la cuina de la casa familiar. De la seua militància en el PCE, i de com van posar en marxa uns quants, aquell interessant projecte conegut com UNICI que va donar, entre d'altres, obres mestres com *Bienvenido Mr. Marshall* o *Viridiana*.

Mesos després, el conseller de Cultura de la Generalitat Valenciana, Ciprià Ciscar, em va encomanar la missió de desplaçar-me a Barcelona per a tractar que Ricardo, per aquell temps empleat en l'editorial Seix Barral, se'n vinguera a treballar amb nosaltres i, així, tornara a València, a la seua València. Van ser unes converses que van resultar especialment agradables i complexes. Agradables perquè, al cap dels temps, tornava a escoltar les saboroses anècdotes d'un intel·lectual íntim amic de García Márquez o Vargas Llosa que es burlava de tot i de tots. D'un personatge vital que, a pesar de l'edat avançada, tenia el cap ple de projectes culturals que tan sols esperaven que algú li diguera: avant, posa'ls en marxa! Però també complexos perquè Ricardo, amb dona, filles i una biblioteca molt estimada en ple centre de Barcelona no estava

¹ RIAMBAU, Esteve: *Ricardo Muñoz Suay. Una vida en sombras*. Tusquets. Barcelona, 2007.

gaire disposat a abandonar-ho tot per a tornar a la ciutat dels seus records i enyorances: “he arribat a la conclusió que no sols és innecessària la meua incorporació (d'altra banda bastant fantasmagòrica) sinó que per raons professionals i polítiques he decidit no moure'm de Barcelona ni de les meues activitats actuals cada vegada més complexes en el camp editorial que ocupe en l'actualitat (...) Amb tota sinceritat, crec que no se m'ha perdut res a València”.

Era la típica resposta de Ricardo. Ell mai va voler fer-se càrrec de l'ofertament original de Ciprià Ciscar, la Filmoteca. La seua airada contestació i el desig de poder comptar amb ell, va fer que se li oferira treballar en altres projectes en els quals se sentira còmode i que prestara assessorament al conseller. Es tractava, a poc a poc, d'anar trencant-ne els prejudicis. Finalment, Ricardo va accedir a venir. Va demanar la liquidació a l'editorial i es va traslladar a València. Tornava, com ell mateix deia, als orígens burgesos als quals havia renunciat per a fer-se comunista.

Ricardo, ja acomodat a la seua ciutat natal, a la qual estimava i odiava a parts iguals, recorde alguna dedicatòria seua en què vaig escriure, a posta, és clar, Balencia, amb be, prompte va entrar a formar part d'un esplèndid nucli d'intel·lectuals que en una primera part del govern socialista en la Conselleria de Cultura va reunir un consell assessor de primera divisió: Joan Fuster, Manuel Sanchis Guarner, Juan Gil-Albert, Enric Valor, Andreu Alfaro, Manolo Valdés, Vicent Andrés Estellés, Matilde Salvador, Vicente Aguilera Cerni, Enrique Cerdán Tato, Luis García Berlanga, Rodolf Sirera i molts altres. Per a Ricardo, trobar-se entre tots ells el va fer sentir-se mitjanament feliç: “m'he trobat amb una ciutat que no coneixia, però l'he trobada amb ganes enormes de cercar-hi la magdalena de Proust”.

En la seua ciutat natal, Ricardo va reprendre les velles amistats, va començar a freqüentar les tertúlies dels antics militants de la FUE, encara que ben prompte es va cansar d'aquelles reunions en què tots els components, llevat d'ell, és clar, “duien dentadura postissa, als quals els faltava un telediari, i que s'adormien mentre rememoraven velles batalletes”. Al poc, va començar a eixir amb gent jove que l'admirava i entre la qual es trobava millor. Ben prompte el seu esperit crític i mordaç, la “Ranita Venenosa” va ser el malnom amb què el va batejar Carlos Barral, es va fer sentir en aquella casa gegantesca que representava la Conselleria de Cultura de l'avinguda de Campanar. En uns primers moments en què la seua missió, més aviat teòrica, era la d'aconsejar Ciscar en temes de caràcter cultural, els seus comentaris, afilats com fulles d'afaitar, esquinçaven la tranquil·litat d'un lloc poc acostumat a les

crítiques dels de dins. Prompte, doncs, es va fer necessari encarregar-li una tasca en la qual poguera consumir les seues grans dosis d'energia i enginy. Així, d'aquesta manera, va nàixer una de les seues múltiples i brillants idees: la II Trobada d'Intel·lectuals, còpia, cinquanta anys després, d'aquella que el 1937 s'havia fet en la València republicana que lluitava contra el feixisme i que havia reunit a la capital del Túria la flor i nata de la intel·lectualitat *gauchista*. Paper fonamental en aquella organització, que Ricardo es va traure de la màniga amb els seus contactes i la seua força de voluntat, va ser Nieves López Menchero, la companya de tantes coses, bones i dolentes, durant la seua estada valenciana.

L'organització d'aquell important esdeveniment, amb debats tan intensos com tumultuosos sota la presidència d'Octavio Paz, va significar l'encimbellament d'un Ricardo que, malgrat les crítiques constants de determinats sectors de la premsa valenciana, encaixava amb dificultat el que ell anomenava el "caràcter provincià" d'uns mitjans que no l'entenien. Recorde que sempre comparava el paper que haguera jugat la major part de la premsa catalana si el congrés s'haguera dut a terme a Barcelona i la poca comprensió que hi mostraven a València: la premsa progressista el titllava d'anticomunista, a ell, i la premsa conservadora, arremetia contra un projecte que, deien, tan sols serviria per a remoure velles ferides. En fi, el de sempre.

El Congrés d'Intel·lectuals va tenir un èxit assegurat per la presència de pensadors i escriptors molt brillants i Ricardo diguem que va superar amb nota el seu repte personal i intel·lectual.

A partir d'ací, el paper polític i cultural de Ricardo a València es va fer cada vegada més important. Les seues opinions sobre la situació valenciana eren meridianament diàfanes: "un país complicat per la geopolítica (castellana i catalana), pel mestissatge (quasi el 25% dels pobladors no han nascut al País Valencià), per la poca presència d'una burgesia moderna (encara que, per fortuna, la poca aristocràcia tampoc és opulenta) i per alguns dels seus costums, festes, maneres d'ésser i de sentir aparentment confuses".

El 1987, la seua resistència a dirigir la Filmoteca es va véncer, encara que encara va tenir la pretensió, ràpidament avortada per un servidor, de dirigir el recent creat IVEI (antic Alfons el Magnànim). Jo creia, i així li ho vaig fer saber cruament, que la falta de titulació acadèmica representaria un greu escull perquè la intel·ligència valenciana l'acceptara de bon grat, especialment perquè entre els seus components ja s'havien fet moltes travesses sobre qui seria l'afortunat/a director/a de la institució. Finalment, és

clar, va acceptar la direcció d'una Filmoteca que ell havia d'endegar i que, després de la seua defunció, encara en duu el nom. La gestió de Ricardo al capdavant d'aquesta va insistir en la recuperació i arxiu de materials cinematogràfics d'interès local i l'impuls d'una decidida política editorial que incloïa, és clar, la creació d'una revista, *Archivos de la Filmoteca*, que prompte es va distingir per la seua qualitat. La seu es va instal·lar a l'antic cinema Rialto de la plaça del País Valencià, esplèndid edifici racionalista de Borso di Carminatti, comprat expressament per a situar-hi la Filmoteca i el Centre Dramàtic. Abans d'allotjar-hi les oficines, magatzems, biblioteca i sala de projecció, Ricardo va homenatjar el cineasta de Requena Juan Piqueras batejant la sala amb el seu nom. Van ser anys, també, de merescuts reconeixements públics per al cineasta, com ara l'ingrés en la Reial Acadèmia de Sant Ferran o la Medalla d'Or al Mèrit de les Belles Arts que el monarca Juan Carlos va penjar de la solapa de l'antic republicà.

Recorde –i així li ho he contat a Esteve Rimbau, fel·liç autor d'aquest magnífic llibre recopilatori de la vida i miracles de Muñoz Suay– que Ricardo sempre caminava amb els seus records a coll sobre l'estada al camp d'Albatera. Una vegada, en què ell i Nieves estaven gaudint de la piscina de l'incomparable hotel elxà de l'Hort del Cura mentre assistien al Festival de Curtmetratges d'Elx, va tornar a ballar-la. I un servidor, de cop i volta, li va ordenar: “Vesteix-te que ens n'anem a Albatera”. Em va mirar fixament i va accedir-hi sense remugar. Ens va costar trobar el camp, que ja no estava a Albatera sinó en la segregada població de Sant Isidre. Finalment, creuant les vies del tren, les mateixes en què va ser dut fins a aquell oprobí camp de concentració, vam arribar a un desolat paratge que ell recordava, especialment pels milers de mosquits que ens agullonaven, algunes palmeres resseques i la silueta de les serres de Callosa i Crevillent que es retallaven al lluny. Ricardo es va separar del grup que formàvem Concha, Nieves i un servidor i va recórrer pausadament aquell tros de la seua joventut. Passada una mitja hora, i amb alguna llàgrima furtiva en les galtes, va tornar fins a nosaltres: “Ja ens en podem anar”, va dir. Mai més, insistisc, mai més, vaig tornar a escoltar-li esmentar el camp d'Albatera.

En un manuscrit redactat per Ricardo a mitjan la dècada dels noranta i que va estar inèdit fins fa ben poc, el cineasta va escriure: “a la mort. A això li tem. Només a la mort. Una estupidesa, no? Sempre li vaig tenir por, fins i tot de xiquet. No sé quan va començar, però vaig conèixer la veritat de la mort abans de conèixer la de la vida. No recorde cap moment en què no vera la calavera sota la pell. No va existir gens traumàtic que ho desencadenara. No es tracta de la mort dels altres. No és el fet de la mort. Tinc

por a la meua pròpia mort. No tot el temps ni en tot moment. De vegades passen setmanes senceres sense que hi pense... Després arriba, generalment a la nit”.

I efectivament, a la nit, ben de matinada, a la casa que compartia amb Nieves López Menchero al carrer Alacant, on tantes vegades vaig sopar i vaig discutir, un 2 d’agost de 1997, Ricardo es va agitar convulsament i moria de colp, víctima d’un infart cerebral. Sense patir. Uns mesos més tard, cap polític local, tots del PP, va dubtar que la Filmoteca havia de dur el seu nom, i l’Ajuntament li va dedicar un carrer que mai he visitat.